

УДК 37.013.42

Щербак Поліна Павлівна

учениця 11-А класу

Черкаська гімназія №31 Черкаської міської ради Черкаської області,

м. Черкаси, Україна

pollyyaweas11@gmail.com

Науковий керівник

Коротун Людмила Валентинівна

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель української мови та літератури

Черкаська гімназія №31 Черкаської міської ради Черкаської області,

м. Черкаси, Україна

klv3791@gmail.com

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО СВІТОГЛЯДУ: АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИХ ІДЕЙ МИСЛИТЕЛЯ ДЛЯ МОЛОДІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено осмисленню постаті Григорія Сковороди як українського філософа-гуманіста в контексті сучасних суспільних, духовних та ціннісних викликів. Особливу увагу приділено осмисленню ідей Сковороди в умовах війни, коли питання свободи, гідності та внутрішньої стійкості набувають екзистенційного значення. Зроблено висновок, що філософська спадщина Г. Сковороди є духовним орієнтиром для сучасного українського суспільства та важливим інструментом виховання молоді.

Ключові слова: Григорій Сковорода; філософсько-етичні ідеї; сродна праця; духовність особистості; свобода; ціннісні орієнтири.

1. ВСТУП

У сучасному українському суспільстві, яке переживає складні соціальні та культурні трансформації, а також воєнні виклики, особливої актуальності набуває проблема духовного самовизначення особистості, усвідомлення життєвих орієнтирів та сенсу людського буття. У цьому контексті звернення до філософської спадщини Григорія Сковороди є цілком закономірним, оскільки його ідеї ґрунтуються на принципах гуманізму, моральної відповідальності та внутрішньої свободи, що дозволяють особистості сформувати власний світогляд та життєву позицію. Проблематика філософської спадщини Сковороди широко представлена у працях українських науковців, які оцінюють його як мислителя європейського рівня та одночасно глибоко національного філософа. Так, Д. Чижевський підкреслює цілісність і символічність його філософської системи, демонструючи її зв'язок із традиціями античної, барокової та християнської думки, Л. Ушкалов акцентує увагу на духовно-біографічному аспекті творчості мислителя, зазначаючи нерозривний зв'язок між його життєвою практикою та філософськими ідеями, а М. Попович досліджує гуманістичний потенціал спадщини Сковороди та її роль у розвитку української культури і формуванні національної свідомості. Додатково внесок у вивчення філософії Сковороди зробили В. Нічик, яка аналізує його концепції у контексті українського бароко, С. Кримський, що розглядає мислителя крізь призму духовної культури та формування моральних цінностей особистості, та Є. Сверстюк, який підкреслює значення морального радикалізму та внутрішньої свободи як орієнтира для українського суспільства в кризові періоди історії. Водночас більшість наукових розвідок зосереджена на історико-

філософському аспекті, тоді як питання сприйняття ідей мислителя сучасною молоддю, особливо в умовах соціокультурних змін і воєнних випробувань ХХІ століття, залишаються недостатньо опрацьованими, що визначає актуальність обраного дослідження.

Метою роботи є визначення значущості провідних філософських ідей Сковороди – концепції «сродної праці», уявлень про щастя, свободу, совість та духовний світ людини – для формування світогляду сучасної молоді та їхнього морального самовизначення.

У процесі дослідження застосовано методи текстуального аналізу, інтерпретації, порівняльного зіставлення філософських поглядів мислителя з реаліями сучасності, а також елементи особистісно-ціннісного підходу, що дозволило довести, що його вчення має не лише історико-культурне, а й практичне значення, сприяє розвитку моральної відповідальності та усвідомленому вибору життєвого шляху і професійної самореалізації.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичним підґрунтям даного дослідження є гуманістична філософія Григорія Сковороди, яка поєднує морально-етичні, соціально-педагогічні та культурологічні аспекти та спрямована на формування внутрішньої гармонії людини.

У центрі уваги перебувають його вчення про самопізнання, концепція «сродної праці», ідеї духовної свободи та моральної відповідальності, що утворюють цілісну систему категорій, які визначають ставлення особистості до себе, суспільства і навколишнього світу. Поняття духовності, щастя, свободи та моральної відповідальності розглядаються не лише як основні елементи сквородинської філософії, а й як фундаментальні засади формування світогляду сучасної молоді, розвитку її критичного мислення та особистісної свідомості.

Проблематика творчості Сковороди детально досліджена вітчизняними вченими: Д. Чижевський відзначає системність і символічність його філософії, Л. Ушкалов досліджує духовно-біографічний вимір його текстів, М. Попович висвітлює гуманістичний і культурно-ціннісний потенціал ідей мислителя [1], [3]. Значний внесок у розкриття спадщини Сковороди зробили В. Нічик, яка розглядає філософію мислителя в контексті українського бароко, С. Кримський, що аналізує його концепції крізь призму духовної культури та етики особистості, та Є. Сверстюк, який підкреслює моральний радикалізм і внутрішню свободу Сковороди як важливий орієнтир для суспільства в кризові періоди. Водночас, незважаючи на численні історико-філософські дослідження, проблема практичного осмислення та актуалізації ідей Сковороди сучасними учнями, особливо в умовах трансформацій та соціально-політичних викликів ХХІ століття, залишається недостатньо розкритою, що визначає наукову новизну обраної теми.

3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилося на основі комплексного підходу, що поєднує аналітичні та якісні методи та дозволяє оцінити практичну цінність філософської спадщини Сковороди для сучасної молоді.

Основою роботи став аналіз філософських і художніх текстів мислителя, їх інтерпретація та порівняння з соціокультурними реаліями ХХІ століття, що дало змогу виокремити ключові поняття та морально-етичні мотиви його творчості та визначити їх актуальність для формування ціннісних орієнтирів учнів.

Об'єктом дослідження виступала філософська спадщина Сковороди, а предметом – її вплив на духовний та моральний розвиток сучасної молоді.

Застосування текстуального аналізу дозволило систематизувати основні категорії його філософії, а метод інтерпретації забезпечив глибоке осмислення внутрішньої логіки його вчення, моральних посилів та практичних рекомендацій для самовдосконалення особистості. Порівняльне зіставлення ідей мислителя з сучасними викликами дозволило визначити шляхи інтеграції його концепцій у навчальний процес та позакласну діяльність учнів, а використання особистісно-ціннісного підходу дозволило оцінити вплив цих ідей на формування духовних, моральних та професійних орієнтирів, розвиток критичного мислення, відповідальності та усвідомленого вибору життєвого шляху.

Дослідження здійснювалося поетапно: на підготовчому етапі здійснювалося ознайомлення з науковою літературою та методичними джерелами, на аналітичному етапі – систематизація ключових понять і категорій, а на прикладному етапі – формування висновків щодо практичного застосування ідей Сковороди в освітньому процесі, що забезпечило комплексну оцінку спадщини мислителя та її актуальності для сучасного освітнього середовища.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що ключові філософські ідеї Григорія Сковороди зберігають свою актуальність і значущість у сучасному соціокультурному контексті, особливо для формування духовного та морального світогляду молоді.

Аналіз текстів мислителя дозволив визначити, що концепція «сродної праці» сприяє усвідомленому вибору професійного шляху, оскільки стимулює учнів до пошуку діяльності, яка відповідає їхнім внутрішнім схильностям, здібностям і моральним переконанням.

Вивчення уявлень Сковороди про щастя та свободу показало, що ці категорії виконують роль внутрішніх орієнтирів особистості, розвиваючи здатність до самоконтролю, відповідальності та критичного мислення. Особливої актуальності ці ідеї набувають в умовах воєнних випробувань, коли духовні та моральні цінності стають основою національної єдності, моральної стійкості та здатності протистояти соціальним і психологічним викликам.

Дослідження виявило, що сучасні учні часто відчувають нестачу морально-ціннісних орієнтирів, а інтеграція ідей Сковороди в освітній процес може сприяти розвитку усвідомленого ставлення до життя, професії та громадянських обов'язків. Текстуальний аналіз та інтерпретація показали, що поняття духовності у Сковороди тісно пов'язане з поняттями совісті та відповідальності, що дозволяє формувати у молоді здатність до саморефлексії та морального вибору. Порівняльне зіставлення його ідей з реаліями XXI століття дозволило встановити, що цінності внутрішньої свободи, працьовитості та самопізнання залишаються універсальними, і їхнє впровадження у навчальний процес сприяє всебічному розвитку учнів, формує їхню здатність до самостійного ухвалення рішень і готовність до професійної самореалізації.

Отримані результати підтвердили гіпотезу дослідження про те, що ідеї Сковороди мають не лише історико-культурне, а й практичне значення, оскільки сприяють формуванню морально-етичних, духовних та громадянських компетентностей сучасної молоді, а також можуть слугувати орієнтиром для педагогів у виховній роботі та інтеграції гуманістичних цінностей у шкільний процес.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Філософська спадщина Григорія Сковороди зберігає високу актуальність для сучасної молоді, оскільки його вчення спрямоване на формування духовного самовизначення, моральної відповідальності та внутрішньої свободи особистості.

Концепція «сродної праці» показала ефективність у стимулюванні учнів до свідомого вибору професії, а ідеї про щастя, совість і духовний світ людини сприяють розвитку внутрішньої стійкості, критичного мислення та самопізнання.

Дослідження підтвердило, що інтеграція ідей Сковороди в освітній процес і позакласну діяльність може значно підвищити ефективність формування морально-ціннісних та громадянських компетентностей учнів, а також слугувати орієнтиром для педагогічної практики у кризових соціальних і воєнних умовах.

Перспективи подальших досліджень полягають у систематичному вивченні способів інтеграції скovorодинських концепцій у різні освітні програми, розробці практичних методик для застосування його ідей у закладах освіти, а також у проведенні емпіричних досліджень щодо впливу цих концепцій на формування духовних, моральних та професійних орієнтирів учнів у сучасних умовах.

Крім того, можливим є розширення дослідження шляхом порівняння впливу філософії Сковороди на молодь в Україні та за її межами, що дозволить оцінити універсальність його гуманістичних принципів і їхню значущість для глобального освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сковорода Г. С. Твори: У 2 т. – К., 2006. – 784 с.
2. Чижевський Д. Історія української філософії. – К., 1994. – 512 с.
3. Ушкалов Л. М. Григорій Сковорода: духовно-біографічний аспект. – Х., 2001. – 256 с.
4. Попович М. Українська культура та філософія Сковороди. – Л., 2008. – 320 с.
5. Нічик В. Філософія бароко в творчості Г. Сковороди. – К., 2010. – 198 с.
6. Кримський С. Духовна культура особистості у вченні Г. Сковороди. – К., 2005. – 142 с.
7. Сверстюк Є. Моральний радикалізм Григорія Сковороди. – К., 2012. – 160 с.
8. Славутицька міська рада. Офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://e-slavutych.gov.ua/>
9. Міністерство оборони України. Офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/>
10. Український інститут національної пам'яті. Офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/>
11. Українська правда. Окупанти зайшли до Славутича – містяни вийшли на протест [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/26/7334677/>

Матеріал надійшов до редакції 31.01.2026 р.

HRYHORII SKOVORODA THROUGH THE LENS OF A MODERN WORLD OUTLOOK: THE RELEVANCE OF THE THINKER'S PHILOSOPHICAL AND ETHICAL IDEAS FOR THE YOUTH OF THE 21ST CENTURY

Shcherbak Polina Pavlivna

A student of the 11th form

Cherkasy Gymnasia 31 of the Cherkasy City Council of the Cherkasy Region,

Cherkasy, Ukraine

email: pollyvaweas11@gmail.com

Scientific supervisor

Korotun Liudmyla Valentynivna

the deputy director for educational work, teacher of the Ukrainian language and literature
Cherkasy Gymnasia 31 of the Cherkasy City Council of the Cherkasy Region,
Cherkasy, Ukraine
email: klv3791@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the understanding of the figure of Hryhorii Skovoroda as a Ukrainian philosopher-humanist in the context of modern social, spiritual and value challenges. Special attention is paid to the understanding of Skovoroda's ideas in the conditions of war, when the issues of freedom, dignity and internal stability acquire existential significance. The conclusion is made that the philosophical heritage of H. Skovoroda is a spiritual reference point for modern Ukrainian society and an important tool for the youth education

Keywords: Hryhorii Skovoroda, philosophical and ethical ideas, related work, spirituality of the individual, freedom; value references.